

Afrika, afrikansk diaspora og transatlantisk forvirring

Forsøg på en begrebsafklaring

Louise Sebro

Afrika: et kontinent, en idé, et skæbne- og kulturfællesskab, eller det hele på én gang? Ordet Afrika bliver tillagt mange forskellige betydninger og har en lang historie. Mange spørgsmål rejser sig, når man forsøger at definere, hvad Afrika er, eller hvad ordet afrikansk dækker over. Blandt dem, hvordan afrikansk hænger sammen med begreberne sort og panafrikansk. Der opstår nemt misforståelser, når man forsøger at navigere mellem de tre termer, og det ene bruges ofte, hvor et af de andre måske havde været mere på sin plads. Det betyder, at det for forskere inden for afrikansk og afroamerikansk historie kan være svært at formidle pointer klart, fordi læsere ofte tillægger begreberne andre betydninger, end forfatterne selv gør.¹ I det følgende vil jeg redegøre for nogle af de problemer, som knytter sig til begrebsafklaringen, og hvordan disse problemer kommer til udtryk i udstillingen "HORISONTER – Røster från ett globalt Afrika" på Världskulturmuseet i Göteborg. Sluttelig vil jeg præsentere en nyere tilgangsvinkel til afrikansk og afroamerikansk historie, der relaterer sig til den transatlantiske slavehandel, og som kan være med til at sætte begreberne på plads gennem sit fokus på etniske og kulturelle identiteter hos de mennesker, som kom til Amerika som slaver.

Fra Africa til diaspora og panafrikanisme

Ordet Africa kendes først som betegnelse for den romerske koloni i Nordafrika. Senere kom Afrika til at betegne hele kontinentet, som vi kender det i dag. Afrika er således en klart defineret geografisk størrelse. Alligevel er der en udtalt tendens til, at det oprindelige Africa, den del af kontinentet, der ligger nord for Sahara, ikke regnes med, når der tales om Afrika. I hvert fald, når man bruger ordet som kulturel term, hvor man ved at udelade det nordafrikanske, bevidst eller ubevidst postulerer en kulturel ensartethed i "det sorte Afrika" eller "Afrika syd for Sahara". Når noget betegnes som

”afrikansk”, tænker de fleste i sådanne baner. Det er til en vis grad rimeligt at skelne mellem Afrika syd og nord for Sahara, fordi ørkenen naturligt har lagt en dæmper på kontakten mellem områderne, der adskilles af den. I Nordafrika har man derfor i høj grad orienteret sig mod Europa og Mellemøsten. Men adskillelsen har aldrig været total. Der har i historiens løb været mange og vigtige økonomiske, kulturelle og politiske forbindelser på tværs af Sahara. Et godt historisk eksempel er islam, der har spredt sig gennem ørkenen, og et nutidigt de mange nordafrikanske stater, der både er medlemmer af Den Arabiske Liga og Den Afrikanske Union.² Dertil kommer, at Afrika syd for Sahara ikke er hverken historisk, kulturelt eller geografisk ensartet. En forståelse af Afrika, der ikke inkluderer Nordafrika, bliver dermed svær at forankre i andet end race, jævnfør betegnelsen ”det sorte Afrika”. Et hovedformål med denne artikel er at vise, at forestillingen om Afrika som en kulturelt ensartet størrelse er misvisende. Afrika er et kontinent, som rummer store variationer, forskelligheder og modsætninger, og ordet bør bruges som en overordnet term, der er defineret ved kontinentets geografiske udstrækning.

Den store usikkerhed om begrebet Afrika har i virkeligheden ikke sit udspring i selve det afrikanske kontinent, men derimod i de forvirrede forestillinger om kultur og race, der fulgte den transatlantiske slavehandel, og den store afrikanske diaspora der opstod i Amerika som konsekvens. Når noget defineres som afrikansk, tillægges det gerne en betydning, der også inkluderer denne diaspora. Denne meget inklusive indstilling bygger på en forestilling om, at det fælles udgangspunkt for kontinentet og dets diaspora også afføder et kulturelt og identitetsmæssigt fællesskab. Man glemmer derfor at skelne mellem det der er afrikansk – som hører til kontinentet – og det der i virkeligheden burde betegnes som ”panafrikansk”, eller i en mindre politisk tonet betydning: ”sort”.

Disse to termer er, ligesom ideen om et fællesskab blandt alle af afrikansk oprindelse, opstået i kølvandet på den europæiske kolonialisme i Afrika og Amerika. I Amerika skete der som følge af den transatlantiske slavehandel, hvor europæerne forflyttede mellem 10 og 30 millioner mennesker fra Afrika til Amerika, en sammenblanding af folk med forskellig afrikansk kulturel baggrund. I de amerikanske kolonier resulterede det i en kreoliseret kultur, der kom til at indeholde mange forskellige elementer af afrikansk oprindelse, men hvor de enkelte elementers specifikke herkomst i høj grad blev glemt, efterhånden som kreolske generationer, født i Amerika, voksede op.

I det 19. århundrede udvikledes en kulturel afroamerikansk elite. Den udsprang af den kulturelle sammenblanding i Amerika, og det skæbnefællesskab, som mennesker af afrikansk oprindelse delte i det stærkt raceopdelte samfund, blev definerende for den afroamerikanske elites ideer om et sort og panafrikansk fællesskab i modsætning til de hvide euroamerikanske

magthavere. Disse tanker kom efterfølgende til at få indflydelse både blandt afroamerikanere og i Afrika, og de er en væsentlig del af fundamentet for både borgerrettighedsbevægelsen i Amerika, afkoloniseringen af Afrika og udbygningen af samarbejdet mellem de afrikanske stater.³ Panafrikanismen er således en reel størrelse, der har sin berettigelse både historisk og i nutiden. Dette gælder både når den optræder som en politisk bevægelse, men også når den optræder som en bredt udbredt ide om et skæbnefællesskab blandt folk af afrikansk oprindelse, som defineres via den fælles sorte hudfarve.⁴ Det er ikke mit mål med denne artikel at kritisere eller sætte spørgsmålstegn ved panafrikanismens eksistens. Men anerkendelsen af den må ikke skygge for de mange forskelligheder og modsætninger i og imellem Afrika og den afrikanske diaspora, heller ikke historisk set.

Det er vigtigt at man ikke udelukkende ser Afrika i et panafrikansk lys og glemmer forskellighederne; det er nødvendigt at skelne mellem "afrikansk", "panafrikansk" og "sort". Det gælder både nutidige forhold, og når man skal prøve at forstå Afrika og den afrikanske diaspora før og under kolonialismen. Panafrikanske tanker, der altså er opstået som følge af slaveriet, kommer hyppigt til også at påvirke opfattelsen af de mennesker, der kom til Amerika som slaver, hvorfor de ses som en kulturelt og erfaringsmæssigt homogen gruppe. Definitionsproblemet med hensyn til Afrika er altså tosidet, selv om de to sider i nogen grad hænger sammen. For det første er der tale om en begrebsforvirring – en misfortolkning og sammenblanding af begreberne. For det andet mener jeg altså, at begrebsforvirringen hænger sammen med en mangel på forståelse for, hvordan afrikansk, panafrikansk og sort spiller sammen og står i modsætning til hinanden, og at de er historiske begreber, som hører til i ganske forskellige kontekster. Jeg vil her ved hjælp af et aktuelt, svensk eksempel vise, hvordan forvirringen af begreberne påvirker den måde, hvorpå Afrika og afrikansk kultur bliver formidlet.

HORISONTER – Röster från ett globalt Afrika

Et af problemerne med begrebet Afrika er, at det altid forsøges samlet til en helhed, selv når forskelligheder bliver trukket frem. Forestillingen om en fælles panafrikansk identitet som det styrende element, kommer dermed til at overskygge kulturelle, erfaringsmæssige og geografiske forskelle, der i mange tilfælde er så store, at det måske ikke er rimeligt at vælge Afrika som relevant kategori – og som resultat bliver det hele uklart og diffust. Et godt eksempel på, hvor svært det kan være at beskrive Afrika og samtidig få bare de vigtigste nuancer og variationer med, er udstillingen "HORISONTER – Röster från ett globalt Afrika" på Världskulturmuseet i Göteborg. Hensigten med udstillingen er formuleret således:

Afrika – världens näst största kontinent – utgörs av en mångfald av människor, språk, levnadssätt, klimat, miljöer och kulturer. Genom historien har Afrika rymt en enastående kulturell rikedom och kraft, till exempel de egyptiska kulturerna i norr, handelskulturerna längs den östafrikanska kusten, Västafrikas välbärgade kungadömen eller Stora Zimbabwe i södra Afrika – ett mäktigt handelscentrum. Under de senaste fem seklen har miljontals människor lämnat den afrikanska kontinenten på grund av slaveri, fattigdom och politiskt förtryck, eller av fri vilja. Med sig har de burit kulturella uttrycksformer som påverkat samhällen över hela jorden och givit betydande bidrag till världens kulturarv. Det som uppfattas som "afrikanskt" är lika ofta globalt. Därför kan man tala om ett kontinentalt och ett globalt Afrika, eller kanske flera Afrika.⁵

Mange elementer i teksten er helt på linje med de pointer, jeg gerne vil have frem i denne artikel, nemlig at Afrika er en geografisk størrelse, som indeholder store forskelligheder historisk, geografisk og kulturelt. Men samtidig fremhæver teksten, at meget, som opfattes som afrikansk, ikke hører til på kontinentet, men ude i resten af verden. Teksten repræsenterer dermed en opfattelse af Afrika, der ikke forsøger at definere rammer og grænser, men i stedet er parat til at lukke alt ind i begrebet. Afrika er alt, hvad der på en eller anden måde udspringer af kontinentet, eller bare påberåber sig en sammenhæng. Udstillingen afspejler således den almindeligt udbredte diffuse forståelse af begrebet. "Afrika – så meget større än en kontinent", er overskriften på pressemeddelelsen, der annoncerede udstillingen.⁶ Det standpunkt, der bliver givet videre til den besøgende er, at der ikke er nogen forskel på kontinentet og diasporaen, men at der er et overordnet skæbnefællesskab, som binder dem sammen, og at Afrikas plads i Verden nærmest er vigtigere en Afrikas interne forhold.

Selv om introduktionsteksten understreger at Afrika indeholder store forskelligheder, så ender udstillingens opbygning med at modarbejde det billede. Der præsenteres syv overordnede temaer, som alle er opbygget som stemmer om et specifikt emne. De syv titler er: "Röster från förr", "Motståndsröster", "Maktens och överlevnadens röster", "Röster om kvinnligt och manligt", "Cityröster", "Röster från Afrikas horn i Sverige" og "Polyfoni".

De to første temaer, "Röster från förr" og "Motståndsröster", repræsenterer den del af Afrikas historie der er forbundet med den transatlantiske slavehandel og dens følger, herunder umenneskelig behandling af slaver, europæisk økonomisk udbytning af kolonierne og modstanden mod slaveriet, i dens forskellige kulturelle og politiske former. "Maktens och överlevnadens röster" handler om kolonialismen i Afrika og dens følger, som symboliseres i fortællingen om Kong Leopolds erobring af Congo, og den efterfølgende

afkolonisering og de magtopgør, der senere fulgte. Disse tre første temaer repræsenterer den historiske side af udstillingen og er altså alle forbundet til europæisk udnyttelse af kontinentet Afrika og skabelsen af diasporaen i Amerika. Afrika bliver dermed et område, der historisk kun kommer til live i kraft af Europa, og det, der var før og uden for den europæiske indflydelse, bliver ikke-eksisterende. Det bliver europæiske øjne, der får eneret på at afspejle Afrika, på trods af kritik af slaveri og kolonialisme. De forskelligheder, Afrika historisk har indeholdt i sig selv, forsvinder, og kulturelle og etniske forskelle bliver aldrig fremhævet som betydningsfulde.

"Röster från Afrikas horn i Sverige" repræsenterer den del af den afrikanske diaspora, som er skabt efter afkoloniseringen, som følge af mere eller mindre frivillig udvandring fra kontinentet til Europa. Tre ud af syv temaer tager altså udgangspunkt i diasporaen, hvilket er et meget klart signal om den inklusive definition af begrebet Afrika. Valget af fokus på udvandrere fra et specifikt område, giver for første gang anelser om, at Afrika kan opdeles i forskellige kulturelle områder. Hovedhistorien i dette tema er dog stadig oplevelsen af at være fremmed i Europa, og det får endnu engang Afrika til først og fremmest at få sin beretigelse i modsætningen til det ikke-afrikanske.

Kun de to følgende temaer, "Röster om kvinnligt och manligt" og "Cityröster" tager alene deres udgangspunkt i det geografiske Afrika, uden at spille på modsætningen til det europæiske. Det første tema handler om køn i Mali, det andet om byliv i Nairobi i Kenya. Ideen lader til at være, at nedslagene skal repræsentere problematikker, som genfindes andre steder. Men ved at vælge et tilfældigt nedslag, og bruge det som eksempel på noget generelt, kommer Afrika endnu engang til at fremstå som en ensartet størrelse. Man får det indtryk, at urbane kulturer på hele kontinentet kan repræsenteres i Nairobi. Men selv om der sikkert er mange forhold, der ligner hinanden i de fleste byer, kunne det være interessant at vide, hvori forskellene kan bestå – eller, hvis den overordnede ramme skal gives mening, hvori det fælles afrikanske består.

Ligeledes bliver kønsperspektivet fremstillet ud fra, hvad man oplever som mere eller mindre tilfældige genstande. Traditionelle syn på køn beskrives, og det fortælles, at "I takt med att samhället förändras, bryts också de maliska könsrollsmönstren och nya definitioner och gestaltningar av kön träder fram".⁷ Men det bliver ved sådanne overordnede betragtninger. Hvilke brydninger, der konkret er tale om, som for eksempel modsætningen mellem traditionelle tankemønstre og islam, bliver ikke diskuteret. Kun i fremstillingen af enkelte befolkningsgruppers traditionelle ritualer bliver beskrivelserne konkrete. Igen er det medvirkende til et billede af Afrika som en meget lidt konkret størrelse, hvor skillelinjer ikke let lader sig identificere.

Det sidste tema kaldes "Polyfoni" og er en samling af afrikansk samtids-

kunst, det vil sige skabt af kunstnere ”från den afrikanska kontinenten eller konstnärer med afrikansk bakgrund som arbetar och/eller lever i diasporan”.⁸ Kunsten skal sætte perspektiv på udstillingens temaer og kommer til at give stemme til de mennesker, udstillingen handler om – afrikanere. Her har man valgt ikke at inddrage kunstnere, der repræsenterer den gamle diaspora – altså den, der opstod som følge af slavehandelen. Alle kunstnere har en umiddelbar tilknytning til kontinentet. Det kan forekomme lidt overraskende, at man ikke har valgt at inddrage afroamerikanske eller caribiske kunstnere. Måske især fordi man netop vælger at fokusere på det polyfoniske, som symbol på hele udstillingen. Det afspejler endnu engang et vaklende forsøg på at gribe og formidlet hvad Afrika er, en vaklen der bunder i, at man vil forsøge at se det som en helhed, hvor lighederne, trods variationer (heraf det polyfoniske), binder mere sammen end forskellene skiller. Desuden er det påfaldende, at Afrika nord for Sahara ikke er repræsenteret i udstillingen.

Trods en vis inkonsekvens er der ingen tvivl om, at udstillingen præsenterer en inklusiv enhedsdefinition af ”det sorte Afrika”. Udstillingen formidler således – trods den tydelige ambition om et moderne og loyalt Afrika-billede – et ganske velkendt billede af Afrika. Man kan måske ikke kritisere udstillingen for at gengive et forkert billede, men man kan kritisere billedet for at være mangelfuldt og sine steder måske ligefrem eurocentrisk ihvertfald i forhold til den erklærede målsætning. Man kan således sige, at udstillingen mangler en indbygget bevidsthed om sin egen position. Det kunne være opnået ved en mere kritisk holdning til, hvad det er for en historie, der fortælles. Til trods for mange sympatiske tanker, er et altoverskyggende problem ved udstillingen, at den ikke formår at sætte sig ud over den konstruktion, den på mange måder forsøger at kritisere: konstruktionen af Afrika og afrikanere i modsætning til Europa. Det er jo netop som konsekvens af den europæiske kolonialisme samt dens konsekvenser for verdens balance (eller mangel på samme) i dag, at Afrika hele tiden skal holdes op imod verden udenfor – først og fremmest Europa. Ligeledes er det den europæiske og euroamerikanske racisme, der ligger til grund for synet på Afrika og den afrikanske diaspora som en enhed.

Hvis udstillingen virkelig skulle rokke ved noget, så skulle den i stedet for blot at videregive dette billede, have forklaret, hvordan det var opstået, og samtidig taget kritisk stilling til, om enhedsbilledet nu også er dækkende for, hvordan de mennesker og kulturer, der kan puttes ind i den store kasse, som der står Afrika på, egentlig ser på sagen. Har folk i Afrika i dag en fælles identitet? Føler de et fællesskab med slavernes efterkommere i Amerika, eller går det i højere grad den anden vej? Og hvordan så billedet ud for 100, 200 eller 500 år siden? Det er meget komplekse spørgsmål, som ikke kan besvares ved hjælp af én faglig indgangsvinkel. Men en af udstillingens største mangler

er netop den meget ensidige fokusering på den europæiske kolonialisme i den historiske del, og som følge deraf spørgsmålet om, hvordan afrikanere så på sig selv og hinanden i historisk perspektiv.

Historiske studier om den afrikanske diaspora

Det er helt fundamentalt for forståelsen af den senere udvikling af synet på, hvad der er afrikansk, at gå bag om udviklingen af de panafrikanske tanker. Man må se på, hvilke forestillinger om fællesskaber og modsætninger, de mennesker, der skulle komme til at lægge grunden for den afrikanske diaspora, havde – dem, der kom til Amerika som slaver. Et indblik i deres tankegang og selvforståelse – set i lyset af deres egen tid – kan fortælle os noget om, hvor sent det panafrikanske i virkeligheden er opstået.

Skriftlige kilder fra Afrika er især knyttet til kristendommens og islams udbredelse, og de eksisterer først og fremmest i tilknytning til større statsdannelser, der i forskelligt omfang var integreret med en af disse to religioner. Dertil kommer, at europæere begyndte at beskrive Afrika, efterhånden som de i forbindelse med handel kom i kontakt med kontinentet. Der findes således kilder, der direkte beskriver selve Afrika i perioden før og under den transatlantiske slavehandel, men paradoksalt nok er en af de bedste måder at få indblik i historiske afrikanske identiteter faktisk europæiske kilder produceret i Amerika og Caribien inden for den transatlantiske slavehandels kontekst. Disse kilder er selvsagt også væsentlige for forståelsen af de diasporiske identiteters udvikling. Årsagen er, at de millioner af afrikanere, der blev transporteret til denne for dem nye verden, pludselig befandt sig sammen med folk af mange forskellige afrikanske oprindelser. De blev altså nødt til at navigere i nogle helt andre sociale sammenhænge, end de var vant til. De skulle pludselig arbejde side om side med folk, de før havde kæmpet imod, og lære at tale med mennesker, de ikke kunne forstå. Men samtidig havde de fleste en mulighed for at indgå i sociale grupperinger med folk af samme oprindelse som dem selv. Man havde altså som slave i Amerika en stor chance for at støde på både venner og fjender fra ens oprindelige liv. Det betød, at der var et grundlag for at definere sig i forhold til andre afrikanere i både positiv og negativ henseende. Både i kraft af et fællesskab og i kraft af modsætninger.

Samtidig skulle man forholde sig til europæere – slaveejerne – som ved hjælp af kolonial lovgivning og samfundets opbygning definerede alle indbyggere i racistiske modpoler. Afrikanere og folk af afrikansk oprindelse blev altså i de koloniale, amerikanske samfund konstrueret som en race, og det er den konstruktion, der senere kom til at danne grundlag for den pansorte opfattelse af Afrika, som er beskrevet tidligere i denne artikel. Men denne

konstruktion tog afrikanerne i Amerika ikke til sig med det samme. Kilder fra hele det område, hvor det atlantiske slaveri fandt sted, tyder på, at identifikationer med rod i Afrika havde stor betydning i slavesamfundet.

I de senere år er historikere i højere grad begyndt at se på disse kilder og se på, hvordan både livet i Afrika, den transatlantiske rejse og, naturligvis, oplevelserne i Amerika havde indflydelse på slavernes liv. Man ser altså på kombinationen af faktorer, i stedet for blot at fokusere på en enkelt del af deres liv og en af de situationer, de havde befundet sig i. Det betyder, at der kan dannes et mere helt billede af hvilke erfaringer, der påvirkede afroamerikaneres identitetsdannelse. Der er opstået et levende forskningsmiljø omfattende forskere, der arbejder med både afrikansk historie og kolonial amerikansk historie. Det betyder, at de to felter begynder at blive langt mere integreret med hinanden, end de tidligere har været. Dermed bliver det nemmere at identificere afrikanske kulturelementer i Amerika og få indblik i, hvilken rolle erindringen om Afrika spillede for afroamerikanerne. Samtidig kan amerikanske kilder være med til at fortælle ting om Afrika, som ikke nødvendigvis kan findes i kilder, der direkte omhandler afrikanske forhold.

Et af de vigtigste fokuspunkter for de forskere, som arbejder med at integrere afrikansk og afroamerikansk historie er, at se på, hvordan folks specifikke afrikanske oprindelse spillede ind i deres liv i Amerika. Mange fokuserer på, hvordan forskelle i etnicitet og kulturel baggrund var betydningsfulde faktorer i dannelsen af slavesamfundenes kulturer og i afroamerikanske identiteter. Dermed kommer denne forskningsretning til i nogen grad at stå i modsætning til en synsvinkel, der især har været repræsenteret blandt historiske antropologer som Sidney W. Mintz, Richard Price og Karen Fog Olwig.⁹ De har fokuseret på, at alle afrikanere delte nogle grundlæggende fælles kulturelle principper, som kunne bruges som fundament for kulturel integration ved mødet i Amerika. Det betyder ikke, at de ikke anerkender forskelligheder, men de anser lighederne for mere betydningsfulde. Den integrerende atlantiske forskningstradition er i højere grad præget af historikere, som altså fokuserer på forskellene, og som både ser forskellene som betydningsfulde i Afrika og i diasporaen.

Forskningsfeltet er tegnet af adskillige historikere, hvoraf nogle af de vigtigste er Monica Schuler, der har skrevet om etniske slaveoprør og er en af de tidligste repræsentanter for dette syn på afroamerikansk historie¹⁰; Gwendolyn Midlo Hall, der har skrevet om slavekultur og etniske forskelle i Louisiana¹¹; John K. Thornton, der har skrevet bredt om afrikanere i den atlantiske verden¹² og måske, på nuværende tidspunkt, mest betydningsfuld af dem alle, Paul E. Lovejoy, der har skrevet om både afrikansk og afroamerikansk historie, og som fra York University i Toronto arrangerer utallige workshops, konferencer og seminarer, som samler historikere, der arbejder med alle sider

af den atlantiske verden. Således er Lovejoy en af de væsentligste drivkræfter i forsøget på en integreret atlantisk historie.¹³

Her vil jeg give eksempler på, hvilke temaer, der bliver taget op inden for dette forskningsfelt, der fokuserer på integrerende atlantisk historie. Ved at komme med konkrete eksempler bliver det nemmere at se, hvilken betydning denne synsvinkel har for forståelsen af Afrika og dets forskelligheder.

Oprør i slavesamfundene

Mange kilder fra Amerika viser, at folk, der kom fra Afrika, ikke kom med en fælles identitet, men at de derimod grupperede sig efter etnicitet. Et af de punkter, hvor man tidligst begyndte at blive opmærksom på betydningen af afroamerikaneres etniske oprindelse var i forbindelse med studiet af slaveoprør. Her er det bl.a. Monica Schuler, der har foretaget nogle af de mest interessante undersøgelser på baggrund af studier af de britiske kolonier i Caribien. Men hendes resultater kan også støttes af studier i andre områder, blandt andet Dansk Vestindien.

Afroamerikanske slaver kom fra det meste af det afrikanske kontinent, med absolut hovedvægt på Vestafrika (fra Senegambia til Biafrabugten) og det vestlige Centralafrika (Congo og Angola). De europæiske slavehandlere, der sejlede mennesker som gods til Amerika købte dem gerne forskellige steder på kysten. Det skete først og fremmest, fordi der kun sjældent var tilstrækkeligt mange slaver på et enkelt fort, hvorfor skibene måtte sejle op og ned langs kysten, indtil lasten var fyldt op. Allerede på skibet blev folk af meget forskellig oprindelse således blandet mellem hinanden. Samtidig var der også forskel på, hvilke etniske grupper, der var mest salg i hos euroamerikanske slaveejere. Nogle grupper blev af forskellige årsager anset for at være bedre slaver end andre.¹⁴ Europæernes interesse for deres slavers oprindelse er den første indikation på, at forskellighederne faktisk spillede en rolle i forhold til afroamerikanernes måde at agere på i slavesamfundet.

Frygten for oprør var altid tilstedeværende i kolonier, hvor hovedparten af befolkningen bestod af slaver. Og frygten var ikke ubegrundet. Igennem tiden fandt et utal af større og mindre voldelige oprør sted over hele Amerika.¹⁵ Historikeren Monica Schuler har opdelt de caribiske slaveoprør i to overordnede kronologiske typologier: de tidlige oprør, som var etnisk baserede, og de senere oprør, som ikke var. De tidlige oprør havde oftest til formål at omstyrte den europæiske magt og omdanne samfundet med oprørerne som nye herskere. De senere oprør havde i højere grad til formål at forbedre oprørernes situation inden for det eksisterende system.¹⁶ Det, der er vigtigt at lægge mærke til i denne sammenhæng, er, at så længe der i slavebefolkningen var en overvægt af afrikanere i forhold til mennesker født i kolonierne, kreoler,

bestod oprør i, at folk af samme etniske oprindelse sluttede sig sammen og i mange tilfælde forsøgte at oprette et samfund, som lignede det, de oprindeligt kom fra. Således i det store slaveoprør på den danske ø Skt. Jan i 1733. Det var ledet af en gruppe akwamuer, et akan-talende folk, som i Vestindien gik under navnet aminaer.¹⁷ Formålet var ikke at ophæve slaveriet, men at oprørerne selv skulle overtage magten og beholde de andre slaver.¹⁸

Man fornemmer altså modsætninger inden for gruppen af slaver med oprindelse i Afrika, som i hvert fald kom frem i konfliktsituationer. Det er dog påfaldende, at der i den anden fase i slaveoprørernes typologi, så vidt man kan se, ikke er nogle etnisk definerede oprør, og at det nu drejede sig om at forbedre levevilkårene for slaver, og efterhånden også om at ophæve slaveriet helt, uden at det dog som regel var planen at tage magten fuldt ud. Man spørger altså en forandring, som lader til at hænge sammen med, at en voksende gruppe er født i kolonien og bærer en mere kreoliseret kultur, hvor forskellene mellem enkelte afrikanske identiteter og kulturer efterhånden er udvisket.¹⁹ Konklusionen bliver, at udviklingen i oprørerne afspejler en udvikling blandt folk af afrikansk oprindelse fra delthed efter etniske grupperinger hen imod en mere fælles identitet. Der er tale om en glidende forandring, som hang sammen med kreolisering af befolkning, samfund og kultur.

Etniske grupper i slavesamfundet

Oprørerne kan ses som situationer, hvor både sammenhold og modsætninger forstærkedes og fik en stor betydning. Det kan være svært på baggrund af dem at sige noget om, hvorvidt afrikanske etniciteter også til daglig havde stor betydning blandt afroamerikanere, men de viser i hvert fald, at fælles oprindelse i nogle tilfælde dannede basis for fællesskaber og modsætninger til andre afroamerikanere. Men akwamuerne fra Skt. Jan har ikke selv formuleret, at deres fælles baggrund var årsagen til, at de slog sig sammen i et oprør. Det var europæerne, der var mål for og vidner til oprøret, som efter nogen tid begyndte at definere det som et amina-oprør.²⁰ Det skete formentlig, da de begyndte at få overblik over, hvem der var med blandt oprørerne, først og fremmest fordi de begyndte at tage oprørere til fange.

Men der findes andre kilder, hvor mere direkte stemmer fra mennesker af afrikansk oprindelse i Vestindien fortæller, at de identificerede sig med afrikanske etniske grupperinger, og at de tillagde forskellene betydning. Der findes et utal af lister fra forskellige slavesamfund i Amerika, der opdeler afroamerikanerne i etniske grupper. Mange lister er kirkebogsmateriale fra de katolske kolonier, hvor alle blev døbt, hvad enten de egentlig var troende kristne eller ej,²¹ og hvor kirkebogsinformationerne som regel indeholder oplysninger om etnicitet.²² Men lignende lister kan også findes i protestantiske kolonier.

Listerne fortæller om, at folk identificerede sig i mange forskellige etniske termer, og det betyder, at folk lader til at have tænkt på sig selv som identificeret ved en bestemt etnisk gruppe snarere end blot som "sort", "neger" eller "slave" – de generaliseringer, som hovedparten af europæerne brugte om den afroamerikanske befolkning. Det er dog stadig vigtigt at huske, at det er europæere, der har nedskrevet de kilder, hvor etniske kategoriseringer optræder, og et rimeligt forbehold kan være, om det i virkeligheden blot var vigtigt for europæerne at beskrive afrikanere i sådanne termer. Man kunne sågar overveje, om sådanne etniske kategorier eventuelt kunne være udtryk for en slaves udskibningshavn snarere end hans eller hendes fødested. På den anden side kan man dog også spørge sig selv, hvorfor europæerne skulle gøre sig så meget umage for at registrere forskellene, hvis ikke de betød noget.

Samtidig findes der kildemateriale fra Dansk Vestindien, som med al tydelighed fastslår, at oplysningerne om etnicitet kan være kommet fra afroamerikanerne selv, og det, at man tilmed kender ophavssituationen, gør materialet unikt. Helt konkret er der tale om en liste over afrocaribiske medlemmer af Brødremenigheden i Dansk Vestindien i 1753.²³ Listen, der indeholder etniske identifikationer, er udfærdiget af en visitatoren Nathanael Seidel, der besøgte øerne for at rapportere om missionen til Brødremenighedens ledelse i Tyskland. Den lidt senere missionshistoriker C.G.A. Oldendorp, der skriver stort set direkte af fra missionærernes dagbøger, rapporterer, at Seidel ved udfærdigelsen af listen talte med hvert enkelt menighedsmedlem.²⁴ Kendskabet til denne specifikke ophavssituation, der sandsynliggør, at de etniske betegnelser kom fra folk selv, underbygger de konklusioner, der i øvrigt er gjort på lignende materiale fra andre kolonier.

Man kan altså se, at folk efter ankomsten i slavekolonierne blev ved med at definere sig i termer, der henviste til en specifik afrikansk oprindelse. Fra Seidels liste ved vi desuden – hvilket også gør materialet fantastisk – at ca. en fjerdedel af de mennesker, der angives som kreoler, altså født i kolonien, også har en afrikansk etnicitetsangivelse – hvilket tyder på, at sådanne identifikationer i nogle tilfælde levede videre i kreolske generationer. Det underbygges yderligere af andre kilders oplysninger om, at folk blev ved med at bruge deres afrikanske sprog lang tid efter ankomsten til kolonierne.

Kildematerialet fra de amerikanske slavekolonier viser altså, at folk fra Afrika beskrev sig selv, ikke som afrikanere, men i afrikanske etniske termer, og at de handlede på baggrund af de etniske identiteter. Først efterhånden som slavesamfundene blev udviklet og udbygget, udvikledes kreolske identiteter, som bundede i modsætningen mellem sort og hvid. Det er den udvikling, der ligger til grund for de panafrikanske tanker, som senere opstod og for det meget unuancerede syn på, hvad Afrika er, som i høj grad præger nutiden.

1. Ideen til nærværende artikel er opstået, fordi jeg som historiker, der arbejder med afroamerikansk kultur, ofte oplever at blive misforstået, når jeg fremlægger tekster og tanker i det svenske historikermiljø. Dertil kommer, at jeg også i andre sammenhænge mener at kunne spore en vis forvirring med hensyn til de forskellige begreber, hvilket bl.a. vil fremgå af diskussionen af udstillingen på Världskulturmuseet nedenfor.
2. Algeriet, Djibouti, Egypten, Libyen, Mauretania, Somalia, Sudan og Tunesien. Marokko, er det eneste afrikanske land, som kun er medlem af Den Arabiske Liga, da det siden 1985 har boykottet Den Afrikanske Union, AU (indtil 2002 OAU), på grund af optagelse af Vestsahara, der kræver selvstændighed fra Marokko. *Den Store Danske Encyklopædi*, CD-rom, redaktion afsluttet 2002. Opslag: "AU"; "OAU"; og "Arabiske Liga, Den". Se desuden de to organisationers officielle hjemmesider: <http://www.africa-union.org/> og <http://www.arableagueonline.org/arableague/index.jsp>.
3. For en bred historisk gennemgang af den panafrikanske bevægelse se for eksempel: Vincent Bakpetu Thompson: *Africa and Unity: The Evolution of Pan-Africanism*, London 1969. Se ligeledes Paul Gilroy: *The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness*, Cambridge, Mass. 1993 (her er anvendt 6. oplag, 2000).
4. Gilroy, s. 48.
5. Fra udstillingen og udstillingskataloget: Cajs Lagerkvist; Jan-Erik Lundström; Lau-rella Rinçon; Håkan Thörn (red.): *HORISON-TER. Röster från ett globalt Afrika*, Göteborg 2004. Teksten findes også i pressematerialet, som det er præsenteret på museets hjemmeside: <http://www.varldskulturmuseet.se/content/1/c4/41/58/910447b670e9.pdf>
6. <http://www.varldskulturmuseet.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=877&a=4533&cp=0>
7. Tekst fra udstillingen, citeret fra hjemmesiden: <http://www.varldskulturmuseet.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=1088>
8. Lagerkvist m.fl., s. 57.
9. Se for eksempel: Sidney W. Mintz og Richard Price: *The Birth of African-American Culture: An Anthropological Perspective*, Boston 1992 (redigeret version af original fra 1976); Karen Fog Olwig: "African Cultural Principles in Caribbean Slave Societies: A View From the Danish West Indies" i Stephan Palmié (red), *Slave Cultures and the Cultures of Slavery*, Knoxville 1995.
10. For eksempel Monica Schuler: "Akan Slave Rebellions in the British Caribbean", *Savacou*, vol. 1, no. 1 (Juni 1970).
11. For eksempel Gwendoyne Midlo Hall: *Africans in Colonial Louisiana: the Development of Afro-Creole Culture in the Eighteenth Century*, Baton Rouge 1992.
12. For eksempel John K. Thornton: *Africa and Africans in the Making of the Atlantic World, 1400-1800*, Cambridge 1992.
13. Vigtige udgivelser er: Paul E. Lovejoy (red): *Identity in the Shadow of Slavery*, London 2000; Paul E. Lovejoy og David V. Trotman (red): *Trans-Atlantic Dimension of Ethnicity in the African Diaspora*, London 2003. Se også en lignende antologi: Linda M. Heywood: *Central Africans and Cultural Transformations in the American Diaspora*, Cambridge 2002.
14. Schuler, her gengivet fra: Hilary Beckles og Verene Shepherd (red): *Caribbean Slave Society and Economy: A Student Reader*, London 1991, s. 374.
15. Her kommer jeg kun ind på voldelige oprør og ikke på løbende modstand i form af bortløben, *marronage*, kulturel modstand med videre. For dette se blandt andet: Michael Craton: "Forms of resistance to slavery" i Franklin W. Knight (red): *General History of the Caribbean*, vol. III: "The Slave Societies of the Caribbean", Unesco 1997; samt Neville A. T. Hall: *Slave Society in the Danish West Indies: St. Thomas, St. John and St. Croix*, Mona 1992, Kapitel 6-7.
16. Schuler, s. 373. Også Craton opdeler slaveoprør i lignende perioder, omend hans opdeling er lidt mere detaljeret. Craton, s. 223.
17. Hvorfor akwamuer gik under navnet aminaer i Vestindien er stadig ikke fuldt afdækket, og det er en længere diskussion, som der ikke er plads til at gå ind i her. Men koblingen findes i samtidige kilder, for eksempel: "Indberetning fra guvernør Philip Gardelin til direktørerne for kompagniet af 5/1 1734" i Rigsarkivet i København (RA), Vestindisk-Guineisk Kom-

- pagni (VGK), nr. 99: Breve og dokumenter fra Vestindien 1733-1734.
18. Se adskillige dokumenter i RA, VGK nr. 99; samt i RA, VGK nr. 516: Ordre-, brev- og plakatbøger for St. Thomas og St. Jan; og i RA, VGK nr. 517: Diverse Brevkopibøger fra St. Thomas 1673-1735. Se ligeledes: Christian Georg Andreas Oldendorp: *Historie der caribischen Inseln Sanct Thomas, Sanct Crux und Sanct Jan*, 1. del, Dresden 2000 (originalmanuskript ca. 1770), s. 596ff, og Sandra E. Greene: "African Influences in the St. John Rebellion of 1733" i George F. Tyson og Arnold R. Highfield: *The Danish West Indian Slave Trade: Virgin Island Perspectives*, St. Croix 1994.
 19. Schuler, s. 382ff.
 20. Ordet amina optræder første gang i kilderne ca. en måned efter oprørets udbrud: "Brev fra General Ottingen til Guvernør Gardelin af 26/12 1733." RA, VGK nr. 517.
 21. Craton, s. 225.
 22. Eksempler på brug af katolske lister er Jane Landers: "Cimarrón Ethnicity in the Caribbean" i Lovejoy, s. 30-54, og Renée Soulodre-La France: "I, Francisco Castañeda, Negro Esclavo Caravali': Caravali Ethnicity in Colonial New Granada" i Lovejoy og Trotman, s. 96-114.
 23. Listen findes i Unitätsarchiv der Evangelischen Brüder-Unität, Herrnhut. Arkivnr. R15Ba18 nr. 1.
 24. Christian Georg Andreas Oldendorp: *Historie der caribischen Inseln Sanct Thomas, Sanct Crux und Sanct Jan*. 2. del. Dresden, 2002 (originalmanuskript ca. 1770), s. 1012.